

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУДОВОЇ КОМПЛЕКСНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Програмне забезпечення як об'єкт судових експертиз має подвійну природу. З одного боку, воно є об'єктом досліджень судової експертизи у сфері інтелектуальної власності, а з другого — об'єктом судової комп'ютерно-технічної експертизи. При цьому предметом комплексної експертизи програмного забезпечення є фактичні дані й обставини справи, що встановлюються на базі інтеграції знань у галузях дослідження комп'ютерної техніки та програмних продуктів і досліджень у сфері інтелектуальної власності. Цією комплексною експертизою вирішуються питання щодо відповідності досліджуваних програмних продуктів вимогам, що ставляться до ліцензійного програмного забезпечення, і встановлення факту використання авторських програмних пакетів або їх складових у наданому на дослідження програмному забезпеченні.

У орієнтовному переліку вирішуваних питань комп'ютерно-технічної експертизи, що міститься у діючій редакції Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 8.10.1998 р. № 53/5 [1], питання стосовно наявності програмного забезпечення на носії та його ліцензійності (контрафактності) сформульовано наступним чином: “Чи містить накопичувач інформації досліджуваного комп'ютера певне (зазначити, яке саме — встановлене, не встановлене) програмне забезпечення?” При цьому у орієнтовному переліку вирішуваних питань експертизи у сфері інтелектуальної власності, що міститься у вищезазначених рекомендаціях, питання стосовно ліцензійності (контрафактності) програмного забезпечення сформульовано наступним чином: “Чи має ознаки неліцензійності використання комп'ютерної програми (назва)?” На жаль, як показує експертна практика, під час призначення подібних експертиз слідчими переважно виносяться питання загального плану: спочатку ставиться питання про наявність на носії програмного забезпечення без уточнення його назви та типу встановлення, після чого ставиться питання про його ліцензійність або неліцензійність.

Слід зауважити, що термін “ліцензійне програмне забезпечення” є занадто широким, оскільки за способом поширення програмне за-

безпечення поділяється на такі основні типи: комерційне, умовно безкоштовне, безкоштовне та вільне програмне забезпечення.

Комерційне програмне забезпечення (англ. *commercial software*) — це програмне забезпечення, створене комерційною організацією з метою одержання прибутків від його використання іншими, наприклад шляхом продажу примірників.

Умовно безкоштовне програмне забезпечення (англ. *shareware*) — це тип програмного забезпечення, зумовлений особливостями поширення таких програм. Під поняттям *shareware* найчастіше розуміють тип, спосіб або метод поширення пропрієтарного програмного забезпечення на ринку (тобто на шляху до кінцевого користувача), при якому випробувачу пропонується обмежена за можливостями чи строком дії версія або версія із вбудованим блокуючим нагадуванням про необхідність оплати використання програми [2].

Безкоштовне програмне забезпечення (англ. *freeware*) — це програмне забезпечення, ліцензійна угода якого не вимагає яких-небудь виплат правовласнику та може містити обмеження на комерційне використання й модифікацію відповідних програм [3].

У разі вільного програмного забезпечення (англ. *free software*, або *libre software*) права користувача на вільне використання, поширення та модифікацію (вдосконалення) програм юридично захищені вільними ліцензіями або відсутністю виключних прав [4].

Проміжним варіантом між *shareware* та *freeware* можна вважати *adware* — програмне забезпечення, під час використання якого користувачу примусово показується реклама. Базове призначення *adware* — це неявна форма оплати за використання програмного забезпечення, що здійснюється за рахунок показу користувачу *adware*-програми рекламної інформації (рекламодавці платять за показ їх реклами рекламній агенції, рекламна агенція — розробнику *adware* програми) [5]. У деяких випадках користувач має право відмовитися від примусової реклами, зареєструвавши свою версію програми.

Згідно зі ст. 24 Закону України “Про авторське право і суміжні права” особа, що правомірно володіє правомірно виготовленим екземпляром комп’ютерної програми, має право вносити зміни до програми тільки для виправлення явних помилок, якщо інше не передбачено угодою з автором або іншою особою, що володіє авторським правом. Таким чином, модифікація користувачем програми типу *shareware*, що знімає накладені виробником обмеження або нагадування про необхідність оплати використання програми, та модифікація програм типу

adware, що відключають примусову рекламу, є порушенням ліцензійної угоди стосовно цих програм. З другого боку, дуже часто замість подібної модифікації програм проводиться реєстрація продукту за допомогою чужих ключів (тобто файлів, що реєструють програму) або навіть програмних генераторів ключів.

Зважаючи на наведене, можна зробити висновок про те, що при загальному дослідженні програм, встановлених на наданих на дослідження носіях інформації, без конкретизації типу програмного забезпечення, на експерта (або комісію експертів) покладається великий обсяг роботи, що не завжди є необхідним. Річ у тім, що в більшості випадків програми типу shareware не мають своїх представників в Україні, тому їх судовий захист неможливий. Крім цього, у більшості випадків вартість подібних програм є досить малою, а тому не становить інтересу для розпочатку кримінального або цивільного провадження. Що стосується програм типу adware, то в разі їх модифікації важко встановити суму завданого власнику авторських прав збитку, якщо відсутня платна реєстрація програми для відключення примусової реклами.

У той самий час, якщо йдеться виключно про комерційне програмне забезпечення, то не можна не згадати про abandonware — програмне забезпечення, яке більше не виставляється на продаж компанією-виробником та від якого виробник більше не одержує доходів. Термін abandonware не має юридичного значення, оскільки за законами більшості держав воно не може легально поширюватися без дозволу власника прав на нього. Але часто власник прав на подібне програмне забезпечення не займається переслідуванням їх самовільних поширювачів, оскільки вони не є конкурентами йому та не завдають матеріальної шкоди, що перевищує витрати на їх переслідування. У багатьох випадках належність прав на abandonware-програми є нечіткою й з'ясування належного правовласника потребує значних витрат [6].

Отже, якщо в питанні постанови обмежитися лише терміном “комерційне програмне забезпечення” без конкретизації того, щодо яких правовласників має аналізуватися програмне забезпечення, на експерта (або комісію експертів) знову може бути покладено великий обсяг роботи, результати якої не є необхідними для слідства та подальшого судового розгляду.

На жаль, як показує експертна практика, слідчі не завжди конкретизують щодо яких правовласників має аналізуватися програмне забезпечення. Зазвичай це пов'язане з тим, що у слідчих відсутні дані носіїв інформації, що направляються на експертизу. Подолання цієї проблеми

може бути вирішено лише у разі закріплення у Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення комплексних експертиз та експертних досліджень, що виконуються комісією експертів, положення про те, що у випадку призначення комплексної експертизи програмного забезпечення питання, що виносяться на вирішення відповідної експертизи, мають містити вичерпний перелік програмних продуктів, наявність яких необхідно перевірити представленому носії та щодо яких ставиться питання про ознаки неліцензійності їх використання.

Список використаної літератури

1. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 8.10.1998 р. № 53/5 // Портал “ЛІГА:ЗАКОН”. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/REG3145.html.
2. Комплексна судова експертиза програмного забезпечення: звіт про НДР (закл.) / Київський НДІСЕ; кер. Г.В. Прохоров-Лукін. — К., 2008. — 128 с. — № Держреєстр. 0108U005822. — С. 63–64.
3. Freeware [Електронний ресурс] // Вікіпедія. — Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Freeware>.
4. Свободное программное обеспечение [Електронний ресурс] // Вікіпедія. — Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Свободное_программное_обеспечение.
5. Adware [Електронний ресурс] // Вікіпедія. — Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Adware>.
6. Abandonware [Електронний ресурс] // Вікіпедія. — Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Abandonware>.

О.О. Семененко, судовий експерт

Київський НДІ судових експертиз

СТАН ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, НЕОБХІДНОГО ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИЛАДІВ ОБЛІКУ СПОЖИТОЇ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ

Із зростанням цін на електроенергію відповідно і зростають випадки її крадіжки, при цьому удосконалюються та урізноманітнюються способи їх вчинення, особливо у випадках втручання у роботу облікових механізмів приладів обліку електричної енергії. Це здійснюється шляхом встановлення механізмів безконтактного їх вимикання та